

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ В УКРАЇНІ У ДР. ПОЛ. ХХ СТ.

Лещенко М. Є.

У статті розглядаються загальні засади морального виховання в освітніх закладах України др. пол. ХХ ст. Зазначається, що процес морального виховання до 90-х рр. ХХ ст. визначався офіційними документами уряду і КПРС та принципами партійності і класового підходу до виховання.

Ключові слова: моральне виховання, комплексний підхід, моральна вихованість, моральні цінності, моральні якості.

В статье рассматриваются общие основы нравственного воспитания в образовательных учреждениях Украины II половины XX века. Показано, что процесс нравственного воспитания определялся официальными документами правительства и КПСС, принципами партийности и классового подхода к воспитанию.

Ключевые слова: нравственное воспитание, комплексный подход, нравственная воспитанность, нравственные ценности, нравственные качества.

The basic principles of moral education in educational institutions of Ukraine in the second half of the 20th century are considered in the article. It has been shown that up until the 1990s the process of moral education was guided by the official documents of the government and the Communist Party of the Soviet Union, by the principles of party affiliation and the class approach to education.

Key words: moral education, comprehensive approach, decency, moral values, moral qualities.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства проблема морального виховання особистості набуває все більшої актуальності. Це зумовлено дегуманізацією суспільних відносин, переоцінкою моральних цінностей, відчуженням між людьми, поширенням девіантної поведінки в суспільстві і, як наслідок, появою деструктивних, аморальних, агресивно налаштованих молодіжних угруповань.

Метою публікації є висвітлення основних теоретичних засад морального виховання школярів у др. пол. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Ми живемо в особливий час. З одного боку, сучасна епоха несе нам нові перспективи і нове натхнення, а з іншого – кидає виклик. Дванадцять років тому людство увійшло у нове десятиріччя, нове століття і нове тисячоліття. Оглядаючи ті події, котрі залишило після себе ХХ ст., можна зробити два основні висновки. Це століття позначилося найбільшим стрибком у розвитку технології, засобів інформації та зв'язку. Водночас у минулому столітті у кровопролитних війнах загинуло більше людей, аніж за всю попередню історію людства.

Кожна історична доба формує певні світоглядні орієнтири та уявлення про природу і світ, місце і роль людини в ньому, її ставлення до самої себе та навколишніх. Починаючи з епохи Відродження, коли людину було проголошено цінністю, освіту розглядають як спосіб сприйняття нею культурних норм та включення їх у дальший її розвиток.

Моральне виховання особистості в сучасних умовах розвитку суспільства – проблема, що хвилює вчених різних галузей наук. Аналіз і порівняння тлумачення терміна "моральне виховання" зарубіжними та вітчизняними вченими показав, що, незважаючи на спільні елементи, в розумінні його існують відмінності.

Термін "моральне виховання" в зарубіжних працях трактується як "moral development" (моральний розвиток) або "moral education" (моральна освіта). Але сучасні науковці України доходять висновку, що таке визначення не відбиває всієї складності проблеми морального виховання, обмежує її лише оволодінням знаннями про сутність моралі, уявленням про моральні цінності. Термін "моральне виховання" в педагогічній науці є широковживаним, але не має "чіткої визначеності", на що вказував І. Бех. Так, учений пояснював, що виховну технологію ототожнюють з виховними методами, а введення цього поняття вважають даниною моді.

Моральне виховання особистості має на меті формування моральної вихованості, яка передбачає систему моральних знань, умінь, навичок, переконань, поглядів, норм. Завдання морального виховання визначають як процес трансформації суспільно значущих норм, принципів, регулювальних взаємовідносин, загальнолюдських моральних цінностей в індивідуальні якості й формування на цій основі відповідних моральних якостей [4].

Процес розбудови сучасної української освіти здійснюється відповідно до вимог Закону України "Про освіту", Державної національної програми "Освіта (Україна ХХІ століття)". Ці документи є визначальними і у процесі виховання.

Згідно з Державною національною програмою "Освіта (Україна ХХІ століття)", одним із шляхів реформування системи виховання є впровадження нових підходів, виховних систем, форм і методів виховання, які б відповідали потребам розвитку особистості, сприяли розкриттю її талантів, духовно-

емоційних, розумових і фізичних здібностей. Також проголошується необхідність виховання відповідно до особистісних потреб і здібностей учнів [1]. Це є деякою мірою принципами системи освіти і виховання, що нині реформується і втілюється в життя. А вона, у свою чергу, ґрунтується на з системі освіти, яка панувала в Україні за часів СРСР, відсікання неприйнятного, згідно з новими вимогами суспільства, доповнення.

У той час радянська школа концентрувала свої зусилля на підвищенні рівня ідейно-виховної роботи. Цьому сприяло втілення в життя постанов ЦК ВКП(б) та Ради Міністрів СРСР "О мерах по устранению перегрузки школьников общественной и другой неучебной работой" (1948), "О мерах дальнейшего улучшения работы средней общеобразовательной школы" (1966), "О завершении перехода ко всеобщему среднему образованию молодёжи и дальнейшем развитии общеобразовательной школы" (1972). В прийнятих Верховною Радою СРСР "Основах законодательства Союза ССР и союзных республик о народном образовании" (1973) були закріплені основні політичні та організаційні принципи побудови системи народної освіти, узагальнено досвід комуністичного виховання школярів.

У 40–70-ті рр. поступово вирішувалося завдання переходу до всезагальної середньої освіти, покращувалися структура, навчальні плани та програми загальноосвітньої школи. Подальший розвиток отримали методологічні основи теорії морального виховання.

У 40–50-ті рр. моральне виховання школярів відбувалося під впливом усієї системи виховної роботи партії, держави, школи, суспільних організацій. Основою перебудови роботи школи за ідейно-моральним вихованням слугували постанови ЦК ВКП(б) 1946–1948 рр. з ідеологічних питань. У них в якості важливого напрямку теорії і практики висувалась розробка конкретних аспектів науки про виховання – шляхів та засобів виховання патріотизму, національної гордості та гідності радянських людей.

У теорії морального виховання найбільш чітко прослідковується тенденція до подальшого розвитку її методологічних основ, визначення принципів виховання комуністичної моралі. Виходять у світ праці М. К. Гончарова "Основы педагогики" (1947) та П. Н. Груздєва "К. Маркс и Ф. Энгельс о воспитании и образовании" (1957), публікуються статті В. С. Шевкіна "О коммунистической морали и воспитании", М. К. Гончарова "Марксистско-ленинское учение о морали – основа коммунистического воспитания в школе" та ін. Автори розглядали співвідношення морального виховання та ідеології, діалектичний характер виховання комуністичної моралі.

Наступний етап розвитку теорії і методології морального виховання пов'язаний зі вступом країни в період розвинутого соціалістичного суспільства. Перемога соціалізму ознаменувалася утвердженням морально-політичної єдності радянського народу, колективізму, гуманізму, нового ставлення до праці тощо. В цей період починають створюватися нові умови для здійснення всебічного розвитку особистості кожної людини. Програма КПРС, моральний кодекс будівника комунізму стали важливою ланкою для розвитку морального виховання. Ці документи, що охопили всі види моральних відносин між людьми, стали конкретною програмою діяльності з виховання комуністичної моралі у школярів [2].

Важливе значення мала концепція побудови процесу морального виховання на основі відношень (Т. Є. Коннікова, І. С. Мар'єнко, Г. С. Щукіна та ін.). Виховання комуністичної моралі все частіше розглядається як процес, що наділяє діяльність школяра широким спектром відношень до світу, оточуючої дійсності, людей [3].

Історичною віхою, що визначила новий підйом у розвитку теорії та практики морального виховання підростаючого покоління, був XXV з'їзд КПРС, де була висунута ідея комплексного підходу до всієї виховної роботи, обґрунтована необхідність виховання активної життєвої позиції у кожній радянській людині. Розкриваючи сутність структурних елементів комплексного підходу, і в тому числі морального виховання, вчені визначали основні шляхи підвищення ефективності всієї виховної роботи, аналізували умови забезпечення всебічного розвитку особистості молодої людини.

Подальший розвиток теорії і практики морального виховання школярів загалом визначався вимогами, що були висунуті XXVI з'їздом КПРС та наступними пленумами ЦК КПРС.

Висновки. У складному процесі формування всебічно розвинутої особистості чільне місце належить моральному вихованню, оскільки зміст морального виховання учнів зумовлений потребами і вимогами суспільства до формування всебічно розвинутої особистості, рівнем його моральності. З огляду на це завданням морального виховання в школі є формування національної свідомості й самосвідомості, прагнення жити в гармонії з природою, свідомої дисципліни, обов'язку та відповідальності, поваги до закону, до старших, до жінок [5, с. 251].

Моральне виховання – виховна діяльність школи і сім'ї, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності.

Система освіти і виховання II пол. XX ст. була націлена на шлях виховання комуністичної моралі в процесі виховання, навчання та розвитку дітей. Така робота мала відбуватися не тільки в навчально-виховних закладах, але і в сім'ї. Уряд розробляв і пропонував нові на той час шляхи і методи виховання гуманізму, патріотизму, колективізму тощо. Значним здобутком теорії виховання тих часів стала теорія комплексного підходу до виховання, адже саме таким чином відбувається всесторонній і гармонійний розвиток особистості, на необхідності якого наголошували видатні філософи та педагоги минулого.

1. Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття") [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://oipop.ed-sp.net/content/view/34/36/> – Назва з екрана.
2. Кутелова С. Г. Из истории развития нравственного воспитания: 1946–1976 гг. / С. Г. Кутелова // Советская педагогика. – 1984. – № 12. – С. 107–111.
3. Марьенко И. С. и др. Примерное содержание воспитания школьников / И. С. Марьенко. – 5-е изд., перераб. и доп. – М., 1984. – 144 с.
4. Москальова Л. Ю. Теоретичний аналіз змісту морального виховання особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.bdpu.org/scientific_published/pedagogics_3_2006/1.doc – Назва з екрана.
5. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2003. – 528 с.